

Aan deze kant van klasse en stand

 Mark Elchardus

 Socioloog VUB

'Klasse' was ooit een benauwend begrip. Het werd vooral gebruikt door ideologen die meenden de richting van de geschiedenis te kennen. Zij waren vastbesloten iedereen die kant uit te sturen, marcherend, de arbeidersklasse voorop. Over sociale klassen werd gepraat als betrof het personen. Zij wikten, wogen, planden, handelden strategisch, komplotteerden. Dat klinkt allemaal erg beklemmend nu, en heel ver weg. De klasse van toen had ook de waarheid in pacht. Wat in haar "objectief belang" was, werd beschouwd als juist en goed, wat in haar weg stond, was vals en onjuist.

Vandaag wordt nog zelden op die manier over klassen gedacht. Slechts hier en daar is een zweem van dat soort analyses blijven hangen. In de Britse Cultuurstudies bijvoorbeeld en bij een paar lokale cultuurpopulisten. Elders in het intellectuele landschap heeft 'klasse' zijn band met de theorie van de geschiedenis en met de waarheid verloren. Het begrip heeft, zo stellen Jacques van Hoof en Geert Van Hootegem in hun bijdrage, "zich losgemaakt van apriori's over historische wetmatigheden".

'Klasse' is nu een begrip dat méér op een bril dan op een marcherende kolonne lijkt. Het is een manier geworden om naar de samenleving te kijken. Die manier van zien vestigt de aandacht op de gemeenschappelijke condities waaraan het leven van mensen gebonden is. Die condities blijken in grote mate bepaald door de positie op de arbeidsmarkt en het genoten onderwijs. In de tweede helft van de 19e eeuw en in de eerste helft van de 20e, was het voor iedereen overduidelijk dat de sociale klasse waarin men geboren wordt, het leven kleurt. Mensen kiezen doorgaans een levensgezel uit dezelfde klasse. De klassepositie beïnvloedt de kans op zuigelingensterfte, heeft een invloed op de gezondheid, op de gaafheid van de tanden, de schoolloopbaan, de gevolgde studies, de schoolprestaties, het eindexamen, de job, de kans op werkloosheid, de vorm van ontspanning,

de keuze van krant en tv-zender, de inrichting van de woning, de gemiddelde levensverwachting, de doodsoorzaak. Het is daarom evident dat zij ook een invloed heeft op de wijze waarop mensen tegen het leven en het samenleven aankijken.

Sedert een kwarteeuw beweren talrijke sociale wetenschappers dat die strakke band tussen, enerzijds de klassepositie, anderzijds de partnerkeuze, de levenswijze, de gedragspatronen, de waarden en denkwijzen, verdwijnt. Betreffende het stemgedrag bijvoorbeeld, stellen zij onomwonden dat het niets meer met sociale klasse te maken heeft. In het stemhokje, zo luidt hun theorie, zijn arbeiders, bedienden en kaders niet langer te onderscheiden. Zij worden bewogen, niet door hun klasse-ervaring, maar door de "issues" die door marketeers worden gekozen en door de media opgeklopt. Als een klassenloze massa van individuen grijpen zij nu naar het rode potlood, rukken aan de ketting en brengen een stem uit die nog enkel als de uitkomst van hun allerpersoonlijkste biografie kan worden beschreven. Volgens die auteurs kan het gedrag van de mensen niet langer vanuit hun klassepositie worden begrepen. Daarvoor zijn de omstandigheden waarin zij leven, te divers, te wisselend, te persoonlijk. Klasseposities en de daaraan gebonden klasseculturen, werden vervangen door individueel gekozen levensstijlen en cultuurpraktijken. Omdat deze niet meer vanuit de klassepositie worden gekozen, zeggen zij ook niets meer over het klassekarakter van onze samenleving. Op die manier wordt het ook erg stil rond tal van ongelijkheden.

In hun bijdrage bespreken van Hoof en Van Hootegem die theorieën. De band tussen klassepositie en gedrag is dan misschien wel losser geworden, maar door het klassebegrip overboord te zetten, gooit men, volgens hen, het kind met het badwater weg en mist men een belangrijk middel om de hedendaagse samenleving te begrijpen. In

zijn bijdrage sluit Hans De Witte zich bij die stelling aan. Hij overloopt een groot aantal empirische bevindingen waaruit de nauwe samenhang tussen klassepositie, levenswijze, waarden, denkwijzen en politieke opstelling blijkt. Volgens hem zijn die bevindingen zo talrijk en overtuigend dat de these die de irrelevantie van sociale klassen poneert, onder het gewicht van de opgehoopte evidentie zwicht. *De sociale klassen zijn terug, of beter, herontdekt.*

Zelfs de stelling dat de sociale klassen hun relevantie verliezen, wordt nu voorgesteld als de uitdrukking van een specifieke klassepositie. Die maatschappijtheorie, zo wordt nu gesuggereerd, is in feite het verhaal van de mensen die in het naoorlogse Europa de kans hebben gekregen via het gedemocratiseerde onderwijs aan hun sociale origine te ontsnappen. Die mobiele, beweeglijke mensen zijn de cow-boys van de verzorgingsstaat: onafhankelijk, autonoom, zelfsturend, op hun ongemak met alles wat afbakent, inkapselt, bindt. "Mannen geboren op de leeftijd van 20 jaar, zonder ouders, zonder verleden, zonder traditie, zonder verplichtingen, zonder vaderland en die, verzameld nu voor de eerste keer, gaan onderhandelen alsof mensen elkaar nooit eerder hebben ontmoet" schreef Hippolyte Taine, méér dan honderd jaar geleden over een gelijkaardige generatie. De huidige nieuwe middenklasse beschouwt de maatschappij liever als een veld van individuele opportuniteiten en risico's, dan als een geheel van via de klassepositie gestructureerde keuzes en mogelijkheden. Zo'n visie sluit beter aan bij hun persoonlijke ervaring. Met die stelling wordt het denken van degenen die de relevantie van de sociale klassen in vraag stellen, gereduceerd tot een uiting van hun klassepositie. De sociale klassen zijn niet alleen teruggekeerd, zij wreken zich daarenboven op al wie hen heeft ontkent. Van ons laken een broek, zeggen nu de voorstanders van de klasseanalyse, die meteen weer zelfzeker uit de academische schaduw treden.

Met de stelling dat zelfs de ontkenning van de relevantie van sociale klassen een uiting is van een specifieke klassepositie, worden echter, ongewild, meteen de beperkingen van uitdrukkingen als "de terugkeer" en "het herontdekken" van sociale klassen blootgelegd. De auteurs die een algemene individualisering van de hedendaagse samenleving

hebben menen vast te stellen, blijken zich te hebben vergist. Zij zijn blind geweest voor de mate waarin de classesituatie diverse aspecten van het denken, de smaak, het gedrag en de gezondheid, diepgaande en op een zeer voorspelbare wijze beïnvloedt. De bevindingen die dat aantonen, tonen echter niet dat het denken of de waarden gewoon een uitdrukking zijn van de klassepositie. De recente discussies over de maatschappelijke betekenis van sociale klassen, hebben tegelijkertijd de relevantie van sociale klassen onderstreept én duidelijk gemaakt dat het niet opgaat in een stelling, een denkwijze of een levenswijze gewoon een uitdrukking van de klassepositie te zien. De sociale klassen zijn dan misschien terug van weg geweest, maar dat betekent geenszins dat zij in hun bagage weer een reductionistische vorm van denken kunnen binnensmokkelen.

De tegenstelling tussen de "objectieve klassepositie" en de "subjectieve cultuur" is achterhaald. Men kan in feite geen onderscheid meer maken tussen de sociaal-economische gegevenheid van de klasse en de sociaal-culturele eigenschappen van het denken dat de leden van een klasse zich eigen maken. Een sociale klasse is tegelijkertijd een sociaal-economisch en een cultureel gegeven. Niet eerst het ene, en dan eventueel het andere, maar steeds de twee tegelijkertijd. De sociale klasse is niet alleen een reeks condities, maar ook een manier waarop die condities worden bekeken, rechtvaardig of onrechtvaardig bevonden, opgehouden tegen het licht van waarden en geplaatst in het perspectief van een maatschappijproject. Politieke bewegingen zijn, met andere woorden, niet alleen de uitdrukking van, maar ook en in de eerste plaats de makers van sociale klassen. In deze aflevering van *Samenleving en Politiek* wordt de terugkeer van de sociale klassen vastgesteld, op een nogal zakelijke manier, en worden de oude apriori's vergeten. Hopelijk wordt dat begrepen als een uitnodiging om in de toekomst vernieuwend te denken en te debatteren over een maatschappelijk gegeven als de sociale klasse, dat veel taaiër en duurzamer is dan tien jaar geleden nog werd vermoed, maar waarvan de relevantie veel meer intellectuele en politieke vernieuwing veronderstelt dan termen als terugkeer en herontdekking suggereren.